

Bijbelgebruik en bijbelcommentaren in Duitsland*

Dames en heren, Allereerst wil ik de redacteur prof. Van Bruggen, de auteurs van de verschillende commentaren en themadelen, en ook de uitgever Kok met de voltooiing van de CNT-serie feliciteren!

Toen ik in 1989 aan de Theologische Universiteit Kampen kwam studeren, was het grote project net begonnen. Het commentaar *Marcus: Het evangelie volgens Petrus* was in 1988 verschenen, en andere delen waren in voorbereiding. Ruim twintig jaren later is de hele serie nu voltooid. Dat vind ik een enorme prestatie!

Mijn opmerkingen over de voltooide serie moet ik met een belijdenis beginnen: in mijn boekenkast heb ik de CNT-commentaren ook op bijbelboek gesorteerd. Daarom heb ik tot vandaag de boodschap van de kleur grotendeels gemist. Desondanks vond ik altijd: inhoudelijk is het eigen profiel van de CNT-serie niet te overzien. Dat profiel wil ik kort vanuit een Duits

perspectief beschrijven. Ik kies daarvoor een vergelijking, misschien zelfs een allegorie. Prof. Van Bruggen heeft in zijn toespraak aangeduid dat de schrijver van een bijbelcommentaar op een glazenwasser lijkt. Dat is een beeld dat heel goed past. Vanuit een andere invalshoek lijkt de schrijver van een commentaar ook op een leider of gids die anderen rondleidt. En de boeken van het Nieuwe Testament lijken op kleinere en grotere bergen. Een commentaarserie is dan een verzameling van (schriftelijke) reisgidsen voor de belangrijkste bergketen van de wereld met 27 verschillende spitsen.

Wanneer ik nu de CNT-serie vergelijk met bijbelcommentaren in Duitsland, valt mij een aantal verschillen op die licht werpen op het bijzondere karakter van CNT. Ik beperk mij tot zes opmerkingen:

1. In Duitsland hebben wij een groot aantal commentaarseries. De meest belangrijke zijn in alfabetische volgorde: EKK, HNT, HThK, KEK, NEB, NTD, RNT, SKK-NT, ThHK, ThKNT (enz. enz.). Dat is op zich heel mooi. Maar het roept ook

vragen op. Het Nieuwe Testament is een vrij smal boek en het bestaat uit een tamelijk kleine bibliotheek. Zijn zo veel verschillende commentaren dan nodig en nuttig? Of hebben de critici gelijk die zeggen: 'Alles is al gezegd, maar nog niet door iedereen!'

De schrijvers van CNT zijn in een veel betere situatie. Als ik het goed weet, is CNT de enige nieuwe wetenschappelijke commentaarserie op het Nieuwe Testament in het Nederlands. Theologen lezen meestal ook zonder te veel moeite boeken in andere talen. En ik weet dat Nederlanders daar bijzonder goed in zijn. Maar niets leest zo gemakkelijk als een boek in de eigen moedertaal. En daarom zal niemand de noodzakelijkheid van het Nederlands CNT-project betwijfelen.

2. Duitse commentaren op het Nieuwe Testament zijn soms enorm lang. Rudolf Schnackenburg schreef vier delen over het Evangelie volgens Johannes (1991-2001). François Bovon schreef vier delen over het Evangelie volgens Lucas (1989-2009). Wolfgang Schrage schreef een commentaar over 1 Korintiërs in vier

delen. En Ulrich Luz beloofde diegene die de ruim 4000 bladzijden van de vier delen van zijn commentaar over Matteüs (1985-2002) leest, een cadeau. Ik vraag me af hoeveel lezers het cadeau tot nu toe hebben verdiend.

Voor collega's en voor studenten die een wetenschappelijke verhandeling moeten voorbereiden, is een omvattend commentaar natuurlijk heel nuttig. Maar voor de gemiddelde dominee die in zijn voorbereiding voor de aanstaande zondag één of een aantal commentaren wil raadplegen, is het vast niet mogelijk elke keer vijftig of meer bladzijden te lezen. Net als de ruimte in de knapzak van een alpinist beperkt is, is ook de tijd van een dominee beperkt. De gemiddelde dominee heeft vaak meer aan een bondige en kernachtige uitleg van zijn perikoop. En dit soort informatie en hulp bevat CNT – niet te kort, maar ook niet te lang.

3. Omdat er al zo veel Duitse commentaarsseries op het Nieuwe Testament zijn die soms erg op elkaar lijken, ontstaat in de wereld van de bijbelcommentaren inmiddels een toenemende specialisering: sinds 2003 zijn drie delen van de PKNT verschenen, het *Papyrologische Kommentar zum Neuen Testament*. De auteurs van deze nieuwe serie gaan alleen na wat de antieke papyri tot de verklaring van het Nieuwe Testament kunnen bijdragen. In 2007 werd de eerste commentaar in de nieuwe serie NTP, *Novum Testamentum Patristicum*, gepubliceerd. In de NTP-serie gaat het alleen maar om de vraag wat de kerkvaders (tot in de vroege middeleeuwen) over elk vers en elke perikoop van het Nieuwe Testament geschreven hebben. De bedoeling is dat in het geheel 39 delen plus zes themadelen gepubliceerd zullen worden. En sinds 2005 is de RKNT, het *Rechtsgeschichtliche Kommentar zum Neuen Testament*, in voorbereiding. Gelukkig maar twee delen. Ook hier gaat het slechts om één bepaald aspect van het Nieuwe Testament.

Ik geef toe dat ik af en toe graag van dit soort literatuur gebruikmaak. Aan de andere kant lijken deze erg gespecialiseerde commentaren op berggidsen die alleen maar in bloemen, stenen, koeien of het weer geïnteresseerd zijn. De rest blijft buiten beschouwing. Voor een vakspecialist die al heel veel weet, is dat

prima. En voor de schrijver van een commentaar ook. Maar voor een predikant die elke zondagochtend over een andere tekst begrijpelijk wil preken, zijn PKNT, NTP en RKNT minder geschikt. De predikant heeft zonder enige twijfel meer aan een serie als CNT, die voor hem alle nodige informatie verzameld heeft.

4. Heel kort noteer ik dat sommige Duitse nieuwtestamentici commentaren op de logia bron Q schrijven. Het gebeurt niet vaak, maar het gebeurt wel. Voor mijn gevoel is zo iets zeer aanvechtbaar. Want de bron Q is puur hypothetisch en lijkt op een berg die nog nooit iemand heeft gezien. Dat maakt het bijzonder moeilijk daar een reisgids of een commentaar over te schrijven. Want zelfs wanneer Q eens bestaan heeft (wat ik persoonlijk niet waarschijnlijk vind), kan niemand precies weten hoe deze bron eruitzag. En dat maakt het uitleggen van zo'n berg of boek vrijwel onmogelijk. Maar omdat ik mijn leermeester prof. Van Bruggen redelijk goed ken, was mijn zorg dat in de CNT-serie ook een commentaar op Q zou verschijnen, niet al te groot.

5. Duitse commentaren op het Nieuwe Testament komen vaak tot de conclusie dat een betrekkelijk aantal van de 27 boeken niet authentiek of niet historisch zijn. Soms worden zulke resultaten ook zonder te veel eigen onderzoek van anderen overgenomen. Een grote meerderheid van Duitse exegeten gaat er bijvoorbeeld van uit dat het Evangelie volgens Johannes naast veel theologie heel weinig historische feiten bevat. En een commentaar die één van de Pastorale Brieven aan de apostel Paulus toeschrijft, zou voor heel wat verbazing en kritiek zorgen.

Het is kenmerkend voor de CNT-serie dat zulke sceptische oordelen niet eenvoudig overgenomen worden. Dat geldt ook met betrekking tot de theologische eenheid van het Nieuwe Testament. De CNT-auteurs nemen de argumenten pro en contra serieus, maar bestuderen de evidentie zo zelfstandig mogelijk, en komen in veel gevallen tot positievere conclusies die net zo goed en soms zelfs beter gefundeerd zijn. In dit soort van historisch onderzoek blijft altijd nog ruimte voor discussie (en ik zou zelf hier

en daar voor een andere conclusie kiezen). Maar het is waardevol dat CNT de moderne scepsis telkens weer in twijfel trekt en met alternatieve interpretaties confronteert.

6. Ik vraag me af en toe af, in welke mate Duitse dominees überhaupt gebruik maken van wetenschappelijke commentaren. Er bestaat immers ook de mogelijkheid dat men zich bij de voorbereiding van een preek beperkt tot andere, minder geschikte hulpmiddelen. Maar ik weet niet of dat ooit grondig onderzocht is. Wat ik wel weet, is dat een dominee die de tijd neemt om goede commentaren te raadplegen, gewoonlijk beter preekt dan iemand die zijn werk helemaal zonder professionele reisgidsen doet. Dat zal in Nederland zeker ook zo zijn.

De voorbereiding van een goede preek is in twee opzichten een enorme uitdaging. Aan de ene kant vraagt een goede preek van de predikant veel creativiteit. Het kan erg vervelend zijn wanneer een dominee niet genoeg moeite doet om de oude en vaak zeer bekende teksten van het Nieuwe Testament voor zijn hoorders interessant, toegankelijk en relevant te maken. Maar de creativiteit heeft haar plaats mijns inziens vooral in de meditatie over de toepassing van de oude teksten voor de moderne tijd en samenleving van vandaag. De exegese van de bijbelse teksten vraagt vooral zorgvuldige waarneming en behoudzame analyse. En daarvoor biedt CNT een voortreffelijke hulp. Dat zeg ik op grond van mijn eigen goede ervaringen met de serie.

Ten slotte wil ik de auteurs van de CNT-serie nog een keer van harte feliciteren. En ik dank u allen voor uw aandacht.

Noot:

* k bedank mijn studente Wietske Ossendorf voor de correctie van mijn Nederlandse tekst!